אישים באגרות הראי"ה

רבי יעקב קופל אלטנקונשטט (ר' קאפל חריף), רב ורבוי

רבה של ורבוי וראש ישיבה בהונגריה, מחבר "חידושי יעב"ץ" · תקכ"ו–תקצ"ו (1766–1836)

1 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

רבי יעקב קופל אלטנקונשטט נולד בשנת תקכ"ו (1766) באלטנקונשטאדט שבבוואריה. למד בפיורדא, ובשנת תקמ"ד אצל הנודע ביהודה בפראג, ואחר כך אצל הרב מאיר ברבי בפרשבורג. בערך בשנת תק"נ התמנה לרבה של קרלבורג, ובשנת תקנ"ב לרבה של ורבוי, ושם הקים ישיבה גדולה, שהייתה הישיבה החשובה השנייה בהונגריה לצד ישיבת החתם סופר בפרשבורג. בשל חריפותו נודע בכינוי "ר' קאפל חריף".

נפטר בפתאומיות בכ"א בכסלו תקצ"ו (1836), והחתם סופר בא מפרשבורג להספידו. ספרו "חידושי יעב"ץ" על מסכת חולין נדפס אחרי פטירתו. רבים מרבני הונגריה היו מתלמידיו.

הרב קוק על ר' קאפל חריף

בשנת תרע"ח (1918), בלונדון, קיבל הרב קוק מהרב יוסף צבי דושינסקי את חיבורו על תולדות "זקנו הגאון הצדיק ר' קאפל חריף זצ"ל", ושלח לו הערות. הרב קוק מעיר שהדוגמה מ"חידושי יעב"ץ" על המשנה בחולין, שהובאה בחיבור כדוגמה לשאלה מדעית, צריכה ביאור, כדי שלא ייראו דברי המחבר תמוהים. לעומת זאת, על תירוצו של ר' קאפל לשאלה מדוע הבטיחה התורה שכר במצוות כיבוד אב ואם, למרות מה ששנינו באבות שאין לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס - שבהבטחת אריכות ימים לא שייכת חרטה - הרב קוק כותב: "ובאמת דבריו הם דברי פי חכם חן" (כרך ג', אגרת תתסט).

עוד מעיר הרב קוק על "מדת הענוה של הגאון בעל התולדה, שלא הניח העתקה מתשובותיו", ומשווה זאת לעדות הרמ"א על רבו ר' שכנא, שלא רצה שתיקבע הלכה לדורות על פי תשובותיו, אלא שכל חכם יפסוק בדורו מן התלמוד (כרך ג', אגרת תתסט).

האגרות

כרך ג', אגרת תתסט: לרב יוסף צבי דושינסקי: הערות על חיבורו לתולדות ר' קאפל חריף - על דוגמה מ'חידושי יעב"ץ', על תירוצו בעניין שכר המצוות, ועל ענוותנותו שלא הניח להעתיק את תשובותיו.

"מחברתו היקרה לתולדות זקנו הגאון הצדיק ר' קאפל חריף זצ"ל הגיעה לידי"

נוסח האגרות

1 האגרות שבהן נזכר ר' קאפל חריף, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב שבט תרע"ח - לונדון **נמען:** הרב יוסף צבי דושינסקי

הערות על חיבורו על זקנו ר' קאפל חריף: על 'משנה ראשונה לא זזה ממקומה'; על 'שלא על מנת לקבל פרס' (תוספות ראש השנה ד); על מס דירה ומס נטירה (נודע ביהודה); ועל ענוותנותו שלא רצה שיעתיקו את תשובותיו - כמו ר' שכנא, ושיטת המהר"ל להורות מן הש"ס, מול הרי"ף מיגאש, שהעדיף את הבקי בגאונים.

עיקרי הדברים

- הערות על החיבור.
- פסיקה מן הש"ס או מהפוסקים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ב שבט (תרע"ח[2]).

לכבוד ידידי הרה"ג[3] בתוי"ח[4] חכם וסופר מוהר"י[5] קאפל ד"ר[6] דושינסקי שליט"א[7].

אחדש"ה[8] באה"ר[9].

מחברתו היקרה לתולדות זקנו הגאון הצדיק ר'[10] קאפל חריף זצ"ל[11] הגיעה לידי, ונהניתי מסגנונה ומאוצר הידיעות התולדתיות אשר העלה והביא בה, שיביאו ברכה להרצאת קורות ישראל ותורתו בארץ הגר. ולחבת דבריו ארשום הערות קטנות אחדות.

בצד 24 קיצר כת"ר[12] יותר מדאי במה שכ'[13] שמצינו שיצאו מפי הגאון בעל התולדה שאלות אשר בימינו נוכל לחשבן למדעיות, והביא לדוגמא מש"כ[14] בספרו חי' יעב"ץ[15] ע"ד[16] המשנה חולין ל"ב א', שחט את הושט ופסק את הגרגרת שר"ע אומר שהיא טריפה, ובסוף הודה ר"ע שהיא נבילה, והקשה כיון שנשנית כאן קודם חזרה לענין מאי נשנית, הא ליכא נפ"מ[17], ותי' שיש נ"מ[18] לידע טעם תחלת דבורו של ר"ע קודם חזרה לדברי האומר טריפה היה ע"כ[19]. ואין לדברים הללו כמו שהם שום פירוש, וביחוד שאין להם שייכות למדעיות חדשות של ימינו.

וראוי שכת"ר[20] יתקן את הדברים עד שיהי'[21] מבוררים, כי לכאורה אין זה שום קושיא לשאול לאיזה טעם נשנית, כיון שכך היא המדה שמשנה ראשונה לא זזה ממקומה, כמו שאמר בגמ'[22] שם. והנה מצינו ביבמות בשתי משניות בפ' האשה שלום בד' קט"ז ב', וקי"ז א', שחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש, ולא הי'[23] שום צורך לשנות דברי ב"ה כיון שהודו לב"ש ומ"מ[24] שנה אותם ג"כ[25], מטעם דמשנה ל"ז ממקומה, ועכ"פ[26] הדבר צריך להתפרש כדי שלא יהי'[27] נראים כתמוהים דברי הגאון המחבר, וגם כת"ר שיחש את הענין לדברי מדעיות צריך לבאר את דבריו.

גם מש"כ על המשנה באבות בענין שלא ע"מ[28] לקבל פרס, ע"פ[29] היסוד דאסור לעשות מצוה ע"מ לק"פ ולהתחרט אם לא קבל הפרס, צריך להזכיר את יסוד הסברא שהוא מד' התוס'[30] דר"ה ד"ד ע"א[31]

ד"ה[32] בשביל, אע"פ[33] שכ' התוס' שהוא דוקא בעכו"ם[34] כבר ביאר בתויו"ט[35] שם במשנה דאבות שכונתם היא ע"כ שגם בישראל אם הוא מתנהג כה"ג[36] ה"ז[37] אסור, דלא מסתבר לומר שישנה רבי משנתו בסתם בדבר שאינו נוהג בישראל רק בעכו"ם. אבל לתרץ עי"ז[38] את טעם השכר האמור בתורה משום שבאריכות ימים ל"ש[39] חזרה, דכל ימי חייו מצפה ע"ז[40], הוא דבר שא"א[41], שהרי כתובים בתורה ג"כ יעודים אחרים כמו למען ירבו ימיכם וימי בניכם, ושובע ועושר וכיו"ב[42]. וצריך לבאר כונת המחבר ז"ל[43] שבכל היעודים שבתורה לא קשה ליה די"ל[44] שמ"מ[45] לא אמרה תורה שיעשה בשביל כך, אבל בכבוד או"א[46] ובצדק צדק תרדוף כתוב למען תחיה משמע שהתירה תורה לעשות בשביל כך, ואיך יבואו חכמים ויאסרו, והיינו כהא דכ' הט"ז בחו"מ[47] סי'[48] ב' ועוכ"מ[49], ויסוד הדבר הוא בתוס'[50] ר"פ איזהו נשך, דכ"ד המפורש בתורה להיתר אין חכמים יכולים לאסור, ואע"פ[51] שבת' חות יאיר הרבה להקשות ע"ז כבר נמצאו רבים וגדולים בדברי האחרונים שישבו הדברים, ואכמ"ל[52] בזה, ע"כ מתרץ הגאון רק"ח ז"ל שלענין הבטחת החיים לא שייכא חרטה, ובאמת דבריו הם דברי פי חכם חן, ואפריון נמטי לכת"ר[53] שהביאם, אבל ראוי לפרש הדברים כמש"כ[54].

בהוספה מענין התשובה בדבר המסים, שאלה זו בעצמה נשאל ג"כ הנובי"ק[55] חחו"מ[56] סי' כ"ב מהגה"ר[57] יצחק הלוי מפ"ב, ודעת שני הגאונים השואל והמשיב היא שלא כדברי התשו' המובאה מכת"ר[58], שהם הסכימו שהמס שהיה נהוג עקרו הוא מס הדירה, וע"כ[59] מצד הדין צריך להיות לפי נפשות, אלא מפני שהם נותנים רשות ג"כ לעסוק במשא ומתן ע"כ צריך לשלם לפי ממון ג"כ, וע"כ פסקו שיהיה מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות. ובאמת הסברא שכ' השואלים כאן שהמס הוא על הנטירה, וכל נטירה היא לפי ממון, היא לכאורה סברא מעלייתא, וצ"ע[60] על הגאונים הנ"ל[61] הנובי"י[62] והגרי"ץ[63] איך לא עמדו ע"ז די"ל שהמס הוא על הנטירה מחומסים וגזלנים.

ואולי ס"ל[64] להגאונים הנ"ל, שכיון שב"נ מצווים הם על הדינים, והיינו שלא יעשה חמס ושוד ביניהם, י"ל[65] שהם חייבים בשמירת הרכוש של התושבים שלא יניחו אותם לעשקם גם בלא תשלומין של מס מצדם, וא"כ[66] כל מה שהם מטילין את המס יכולים הם להטיל רק על היסוד של רשות הדירה, והוי דוגמא דאמרי' במס' ע"ז ד' ה' להביא ראי'[67] מדיני בני נח ע"פ התורה למנהג שלהם שהם נוהגים בו, דמסתמא מתיסדים הענינים אצלם ג"כ ע"פ תורת ב"נ[68], כ"ז[69] דלא חזינן שסרו מזה הדרך, א"כ[70] י"ל דמוקמינן החזקה שאין המס על הנטירה, שהם מחוייבים בזה בלא"ה[71] מצד תורת דינין, אלא בעד הדירה.

אמנם מה שתמוה לי מתשו' זו ע"ד הנובי"י והגרי"צ[72] הנ"ל, שכפי הנראה שניהם היו על מאורע אחד, שבתשו' זו כתוב מפורש שהמלכה פרשה להדיא בפקודתה שיהי' הערך על העשירים, והנובי"י[73] בתשו' שם הזכיר מפורש שאם יש גילוי דעת מהפקודה על איזה אופן יהיה החלוק אז הולכים אחר הגילוי ההוא, וזהו הענין של דמי כלילא דבפ"ק[74] דבב"ת[75], אבל בנדונם נראה שלא הי' שום גילוי דעת רק השרים העריכו ע"פ אומדנא שלהם, ע"כ פסקו שיהי' חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות. וראוי לחוקרי דברי הימים לב"י[76] בארץ הגר, לחפש הארכיוונים של הממשלה לדעת את הלשון של הפקודה, למען דעת פשר דבר הסתירה הנ"ל.

בצד 26, מדת הענוה של הגאון בעל התולדה, שלא הניח העתקה מתשובותיו. והנה כן מעיד הרמ"א[77] ג"כ על חותנו ורבו הגאון ר' שכנא, שלא הי' מניח להעתיק את תשובותיו. ונראה משם שעיקר הטעם שלו הי' שלא רצה שיקבע הלכה לדורות, אלא שכל חכם בדורו יפסוק כפי מה שנראה לו מהתלמוד. וזו היתה שיטתו של המוהר"ל[78] מפראג ז"ל, שהאריך בס'[79] נתיבות עולם שעיקר יסוד תורה שבע"פ[80] הוא שתהי'[81] ההוראה מן הש"ס[82] ולא מד' הפוסקי', וכ"כ[83] הפליג בענין עד שכתב שיותר טוב לפסוק מן הש"ס אע"פ שיטעה לפעמים בעיונו, מ"מ[84] זהו דרך התורה לפסוק כפי מה שעיניו רואות. אמנם דעת הר"י[85] מיגאש בת' נראה שאינה כן, שכ' ע"ד שני חכמים שאחד בקי בתלמוד ואין רגיל בפסקי הגאונים, והשני רגיל בדברי הגאונים, ואינו בקי כ"כ[86] בתלמוד, שיותר טוב למנות את הבקי בדברי הגאונים, והאריך בהבאת נסיונות שראה שטועים ע"י[87] ההוראה מן התלמוד עצמו. ואלו ואלו דברי א"ח[88] הם.

והנני באלה הימים מוטרד מכמה צדדים, ע"כ יהי' דברי מעטים. והנני חותם בברכה, יברכהו ד' בכ"ט[89] וזכות אבותיו תהא מסייעתו, כנה"י[90] ונפש ידידו דורש"ת[91],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. הרה"ג - הרב הגאון
4. בתוי"ח - ככל הנראה שגיאת סריקה של בתוי"ר (בתורה ויראה)
5. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. ד"ר - דוקטור
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדש"ה - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. ר' - רבי
11. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. שכ' - שכבוד
14. מש"כ - מה שכתב
15. יעב"ץ - רבי יעקב עמדן
16. ע"ד - על דבר
17. נפ"מ - נפקא מינה
18. נ"מ - נפקא מינה
19. ע"כ - על כן
20. שכת"ר - שכבוד תורתו
21. שיהי' - שיהיה
22. בגמ' - בגמרא
23. הי' - היה
24. ומ"מ - ומכל מקום
25. ג"כ - גם כן
26. ועכ"פ - ועל כל פנים

27. יהי' - יהיה
28. ע"מ - על מנת
29. ע"פ - על פי
30. התוס' - התוספות
31. ע"א - עמוד א
32. ד"ה - דיבור המתחיל
33. אע"פ - אף על פי
34. בעכו"ם - בעובדי כוכבים ומזלות
35. בתויו"ט - בתוספות יום טוב
36. כה"ג - כהאי גוונא
37. ה"ז - הרי זה
38. עי"ז - על ידי זה
39. ל"ש - לא שייך
40. ע"ז - על זה
41. שא"א - שאי אפשר
42. וכיו"ב - וכיוצא בזה
43. ז"ל - זכרונו לברכה
44. די"ל - דיש לומר
45. שמ"מ - שמכל מקום
46. או"א - אמן ואמן
47. בחו"מ - בחושן משפט
48. סי' - סימן
49. ועוכ"מ - ועוד כמה מקומות
50. בתוס' - בתוספות
51. ואע"פ - ואף על פי
52. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
53. לכתי"ר - לכבוד תורתו
54. כמש"כ - כמו שכתב
55. הנובי"ק - הנודע ביהודה קמא
56. חחו"מ - חלק חושן משפט
57. מהגה"ר - מהגאון הרב
58. מכת"ר - מכבוד תורתו
59. וע"כ - ועל כן
60. וצ"ע - וצריך עיון
61. הנ"ל - הנזכר לעיל
62. הנובי"י - הנודע ביהודה
63. והגרי"ץ - והגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, ץ (למשל: יעקב + ץ) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
64. ס"ל - סבירא ליה
65. י"ל - יש לומר
66. וא"כ - ואם כן
67. ראי' - ראיה
68. ב"נ - בן נח / בני נח
69. כ"ז - כל זה
70. א"כ - אם כן
71. בלאו"ה - בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)
72. והגרי"צ - והגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, צ (למשל: יעקב + צבי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
73. והנובי"י - והנודע ביהודה

74. דבפ"ק - דבפרק קמא (הפרק הראשון)
75. דבב"ת - דבבבא בתרא
76. לב"י - לבית יוסף
77. הרמ"א - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, א (למשל: משה + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
78. המוהר"ל - ה + מוהר"ל: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
79. בס' - בספר
80. שבע"פ - שבעל פה
81. שתהי' - שתהיה
82. הש"ס - הישה סדרים (התלמוד)
83. וכ"כ - וכל כך
84. מ"מ - מכל מקום
85. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
86. כ"כ - כל כך
87. ע"י - על ידי
88. א"ח - אלקים חיים ("אלו ואלו דברי א"ח"); "שא"ח": שאינו חייב
89. בכ"ט - בכל טוב
90. כנה"י - כנפשו היקרה
91. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו